

DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2024-30-1-2>
УДК 378:001.32](477.411)ІВО"1999/2024"

Володимир Луговий

Шлях до національного лідерства: осмислення 25-річного становлення Інституту вищої освіти НАПН України

У статті з позицій директора (2006–2012 рр.), головного наукового співробітника за сумісництвом і члена вченої ради (з 2006 р.), національного експерта з реформування вищої освіти (з 2009 р.) розглянуто особливості 25-річного становлення Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, заснованого в контексті глобального, регіонального і національного розвитку вищої освіти, його кількісне зростання й якісне збагачення, ефективність діяльності. Виокремлено етапи і аспекти модернізації інституційної місії (мети) та відповідного статусного і структурного переформатування установи як національного лідера із системного дослідження університетської сфери. Зазначено найважливіші фундаментальні здобутки, що отримані за авторської участі і актуальні для народженої в інституті науки про університети (університетології), а також створення лідерських університетів як локомотивів прогресу. З огляду на євроінтеграцію схарактеризовано науковий супровід розвитку Європейського простору вищої освіти за Болонським процесом, участі в них України, зокрема у двох ключових їх вимірах: 1) сумісність і порівнянність та 2) конкурентоспроможність і привабливість, та поширення міжнародної співпраці і комунікації вчених інституту. Щодо національної самоідентифікації і самодостатності, забезпечення державного суверенітету, то показано внесок вчених установи в обґрунтування засад підвищення конкурентоспроможності українських університетів, розроблення стратегії створення університетів світового класу. Зроблено висновок, що дослідницька діяльність колективу наукової установи важлива для наближення перемоги у війні, розв'язаній рф, підвищення обороноздатності і безпеки, повоєнного інноваційного відновлення та європейської інтеграції України.

Ключові слова: Інститут вищої освіти, лідерська установа, фундаментальні результати, наука про університети, університети-лідери, Болонський процес, обороноздатність і безпека, Україна.

Вступ (утвердження в суспільстві)

Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України створено урядовою постановою 7 червня 1999 р. за ініціати́ви Міністерства освіти (міністр В. О. Зайчук, тепер Міністерство освіти і науки) та Академії педагогічних наук (президент В. Г. Кремень, нині Національна академія педагогічних наук) та відповідним рішенням Президії АПН від 16 червня 1999 р. з «метою удосконалення науково-методичного забезпечення вищої освіти» [Кабінет Міністрів України 1999; Кремень 2022: 327]. Важливо, що обидва акти завбачливі з огляду на одночасний старт 19 червня 1999 р. Болонського процесу із створення Європейського простору вищої освіти (ЄПВО). Цим подіям роком раніше передувало прийняття Сорбонської спільної декларації із гармонізації архітектури європейської системи вищої освіти, підписаної освітянськими міністрами чотирьох провідних університетських країн – Франції, Італії, Німеччини і Сполученого Королівства. За результатами відповідної підготовчої роботи, у якій брав участь новоутворений інститут, Україна у 2005 р. приєдналася до зазначеного європейського процесу [European Commission 2024].

Інститут послідовно очолювали акад. В. П. Андрущенко (1999–2005 рр.), член-кор. В. М. Ткаченко (2005–2006 рр.), акад. В. І. Луговий (2006–2012 рр.), член-кор. М. Ф. Степко (2012–2014 рр.), член-кор. С. А. Калашнікова (2014–2021 рр.), докт. пед. наук І. І. Драч (з 2021 р.) [Кремень 2022: 327]. Кожен з цих керівників мав великий досвід успішної діяльності у сфері вищої освіти і розвивав інститут адекватно вимогам часу, усвідомлюючи, що становлення потужного наукового колективу потребує не одного десятиліття років.

Реальна затребуваність інституту, досвідченість його керівників, добір висококваліфікованих дослідників сприяли стрімкому піднесенню установи. Уже перше своє десятиріччя у 2009 р. інститут зустрівач знаною в суспільстві науковою організацією. Знаково, що на адресу учасників урочистих зборів колективу, які проходили в Київському будинку вчителя 16 червня 2009 р., надійшли вітальні адреси від перших осіб держави – Президента України В. Ющенка, Голови Верховної Ради України В. Литвина, Прем'єр-міністра України Ю. Тимошенко, багатьох авторитетних представників освітньо-наукової спільноти. Підведення підсумків першої декади діяльності засвідчило, що колектив інституту набув здатності до інноваційного самовдосконалення. Водночас відбулося розуміння й того, що з роками значно підвищуватимуться вимоги до віддачі установи, яка фінансується з державного бюджету і має анонсовану авансову підтримку очільників влади [Луговий, & Рапіна 2009].

Зрештою колектив справдив очікування від нього. Тепер, у рік свого 25-річчя інститут де-факто є провідною лідерською науковою устано-

вою України. Його сучасні стан і спроможність адекватні задекларованій місії – «сприяння стійкому та інноваційному розвитку університетів України задля зростання їх впливу на суспільний прогрес та утвердження модерної Української держави у європейському та світовому співтовариствах», а також візії – «провідний національний науковий, освітній та експертний центр України з питань розвитку вищої освіти, колектив якого формують фахівці міжнародного рівня» [Інститут вищої освіти 2024; Кремень 2022: 328].

За результатами державної атестації інститут віднесено до найвищої 1-ої класифікаційної групи [Кремень 2022: 327-328].

Болонський процес і не тільки

Після приєднання України до Болонського процесу дедалі більше ставала очевидною необхідність змін у науково-методичній діяльності інституту. Адже зростали, з одного боку, актуальність підвищення уваги до євроінтеграційної тематики, а, з другого боку, назрілість поширення досліджень за межі предметного поля Болонського процесу, що за його важливості та прогресивності все ж далеко не вичерпував усі ключові аспекти розвитку світової вищої освіти. Це зумовлювало потребу в переосмисленні мети і завдань, функцій й організації установи. У розгорнутій програмній публікації 2007 р. «Інститут вищої освіти: завдання сьогодення» [Луговий 2007] окреслювалося бачення оновленого формату установи як відповіді на виклики глобальної освіти взагалі, вищої освіти зокрема. Йшлося про уточнення місії, як системоутворюючого чинника, візії інституту, краще використання накопиченого потенціалу, підвищення результативності та ефективності роботи, модернізацію структури, а також про загальні проблеми вищої освіти, що потребували участі колективу в їх розв'язанні, взаємодію із закладами вищої освіти, інформатизацію і методо-стильове вдосконалення діяльності. Зокрема, стосовно структури зазначалося: «Концентрація науково-дослідного потенціалу установи на розв'язанні загальносистемних проблем національної вищої школи потребує відповідного його організаційного реформатування. В організаційній структурі слід поступово відійти від галузевого принципу її визначення і зробити акцент на проблемному підході до формування структурних підрозділів, що мають зосереджуватися на розв'язанні проблем, характерних для вищої освіти в цілому, а не окремих, хоч і важливих, її фрагментів, частин» [Луговий 2007: 13].

Щодо євроінтеграційного вектору, то новий імпульс діяльності інституту надало утворення у 2009 р. і розміщення на базі установи Національного Темпус / Еразмус+ офісу в Україні (координатор канд. пед. наук С. П. Шитікова) і співробітництво з ним. Інститут, його

вчені стали учасниками багатьох міжнародних проєктів співпраці у вищій освіті, що сприяло дослідженню кращого університетського досвіду [Національний Темпус / Еразмус+ офіс в Україні 2024; Кремень 2022]. У 2019 р. відзначалися 20-річчя інституту і 10-річчя офісу та їхньої плідної взаємодії. Особливо важливою є така співпраця нині, коли у грудні 2023 р. Європейською Радою за рекомендацією Європейської Комісії прийнято рішення про початок перемовин щодо вступу України в Євросоюз [Гриценко 2022].

Фундація науки про університети

Водночас за рамки Болонського процесу виходили проблеми лідерства, підготовки на найвищих рівнях складності вищої освіти, розвитку найвищого університетського потенціалу у світовому просторі й інші, що як з'ясувалося взаємозалежні.

У зв'язку з цим проривними і своєчасними стали дослідження С. А. Калашнікової, Ж. В. Таланової, О. М. Слюсаренко [Калашнікова 2012а; Калашнікова 2012b; Таланова 2010; Слюсаренко 2015].

Науково обґрунтована провідна ідея С. А. Калашнікової полягає в тому, що для сучасного розвитку важливо професійно готувати управлінців-лідерів. Відповідні теоретико-методологічні засади ефективно транслюються на підготовку також неформальних лідерів. Вочевидь, це можливо, якщо університет сам є лідером. Наприклад, щоб успішно продукувати нобелівських лауреатів, як лідерів своєї справи, університету потрібно мати відповідний лідерський потенціал. Пізніше у 2015 р. за ініціативи і активної лідерської участі цієї вченої інститут став засновником Міжнародного наукового журналу «Університети і лідерство». Журнал створено у рамках проєкту Програми Європейського Союзу TEMPUS «Освіта для лідерства, інтелігентності та розвитку таланту» (Education for Leadership, Innovations and Talent Encouraging, ELITE), що виконувався з 2013 р. Нині журнал є рупором найважливіших здобутків вчених інституту [Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство» 2024].

Ж. В. Таланова обґрунтувала ідею, що глобальне університетське лідерство залежить від підготовки здобувачів на найвищих (докторському і постдокторському) рівнях вищої освіти [Таланова 2010].

Інноваційність досліджень О. М. Слюсаренко в тому, що введено і обґрунтовано поняття «найвищий університетський потенціал» та розкрито прогресивну практику його формування [Слюсаренко 2015].

Подальші наукові пошуки показали, що згадані, на перший погляд, розрізнені дослідження, насправді синергійно пов'язані і мають потужний евристичний потенціал.

Крім того, поява у 2003–2004 рр. нових рейтингових систем, зокрема Шанхайського рейтингу, з глобального порівняльного оцінювання, прецизійного діагностування досягнень та індивідуальної ідентифікації профілів закладів вищої освіти у світі, що доповнили традиційну акредитацію, зокрема в ЄПВО, спонукали до більш системного розгляду елітно-масової дихотомії університетської сфери, дуальності (мінімально достатньої та максимально досконалої) якості вищої освіти тощо. Незамінна в університетській практиці фундаментальна роль рейтингування також системно обґрунтована вченими установи [Луговий та ін. 2023b; Shanghai Ranking 2023].

Важливим для переосмислення дослідницької діяльності у сфері вищої освіти виявилось прийняття у 2011 р. оновленої Міжнародної стандартної класифікації освіти, яка однозначно пов'язувала вищу освіту з рівнем складності освітніх програм і відповідних кваліфікацій [UNESCO Institute for Statistics 2012].

У цей час стало зрозуміло, що розвиток університетської сфери, до складу якої тоді входило близько 25 тис. (тепер понад 31 тис.) різноманітних закладів вищої освіти [Methodology 2024], відбувається не хаотично, а закономірно. Ураховуючи, що ефективно розглядати одиничне (емпіричне) можна через призму загального (теоретичного), а функцію підведення одиничного під загальне виконує наука, в інституті дійшли висновку про необхідність проголошення галузі науки, яка б послідовно приводила знання про університети в цілісну систему на власній науковій основі, – *університетологію*. Про це було анонсовано у 2012 р. [Коноваленко 2012].

Фундаментальні результати

Вочевидь, результат діяльності є ключовим мірилом розвитку і значущості установи.

З-поміж найважливіших фундаментальних результатів інституту, що отримані за авторської участі (як виконавця, керівника, консультанта досліджень) і мають велике теоретичне і практичне значення, можна виокремити такі [Луговий 2024].

1. Визначення природніх освітніх законів, яким підкоряється поведінка університетської сфери:

- зв'язку складності та самостійності в освіті [Луговий, & Таланова 2013];
- базисної організації компетентностей [Луговий та ін. 2017];
- зростання крутизни університетського сходження до вершини досконалості [Луговий та ін. 2023a].

2. З'ясування повної системи механізмів оцінювання якості вищої освіти (на крайніх полюсах якої акредитація і рейтинг, котрі відповідно

пов'язані з мінімально достатньою та максимально досконалою якістю) [Lugoviy et al. 2021b; Луговий 2024].

3. Обґрунтування двох вимірів і двох стратегій розвитку ЄПВО [Lugoviy et al. 2022c]:

- а) перший вимір (інтеграційний, внутрішньо орієнтований) – сумісність і порівнянність («*compatibility and comparability*») вищої освіти і відповідна стратегія-1 реалізації цього виміру (тут завдяки акредитації досягнуто істотного прогресу);
- б) другий вимір (диференційний, зовнішньо орієнтований) – конкурентоспроможність і привабливість («*competitiveness and attractiveness*») вищої освіти і стратегія-2 здійснення цього виміру (у цьому разі загальна стагнація, яку виявляє рейтингування).

4. Визначення таксономії лідерських університетів [Луговий та ін. 2023а, Луговий та ін. 2023b]:

- університети екстра класу (що на екстремально крутій ділянці глобального рейтингу топ-30);
- університети субекстра класу (у групі 31-50 глобального рейтингу);
- університети світового класу (у групі топ-500 глобального рейтингу) [Salmi 2009];
- університети субсвітового класу (у групі 501-1000 глобального рейтингу).

5. Обґрунтування концептуальних засад загальної (рамкової) методології створення коректних методологій університетського рейтингу на основі місійного підходу та визначення загального критерію правильної місії будь-якого системного утворення, включно з університетом [Луговий та ін. 2023b].

6. Розроблення загальної (рамкової) концентраційно-комунікаційної моделі розвитку університетів-лідерів [Луговий та ін. 2022а].

7. Виявлення в університетському середовищі селективного асоціювання університетів-лідерів на засадах паритетної співпраці «рівний з рівним» задля синергійної взаємодії в умовах резонансного співпадіння інтересів і можливостей [Луговий та ін. 2022b].

8. Віднайдення двох базових вимірів у відкритій науці, пов'язаних з обсягом (кумулятивною інформаційною кількістю) і складністю (конкурентною інноваційною якістю) знань, що зумовлює ефект фактичної закритості формально відкритої науки для дослідницьки неспроможних університетів [Луговий 2023].

9. Обґрунтування принципу мінімізації кількості ключових параметрів (і відповідних рейтингових критеріїв/індикаторів), що необхідні і достатні для зміни стану системи (сфер науки, вищої освіти), відтак слугують чіткими орієнтирами для забезпечення розвитку [Луговий та ін. 2023b].

10. Доведення того, що основу дослідницького потенціалу університетів становлять науково-педагогічні працівники разом із здобувачами докторських і постдокторських освітніх програм, натомість наукові працівники є доповняльними [Луговий та ін. 2021a].

Фундаментальні напрацювання вчених інституту використано в інноваційному Законі України «Про вищу освіту» 2014 р., що став першим у створенні загального і спеціальних освітнянських законів нового покоління на заміну попередніх законів, які прийняті у 1991-2002 рр. Зокрема, законом уперше передбачено окремий розділ щодо забезпечення якості вищої освіти [Верховна Рада України 2014].

Також, виходячи із фундаментальних здобутків установи, готувалися пропозиції до міністерського комюніке конференції в Тирані 29-30 травня 2024 р., присвяченій 25-річчю Болонського процесу. Зокрема, у цьому комюніке, як і в заяві Форуму з глобальної політики, що відбувся в межах конференції, спеціальна увага приділена підтримці України у воєнний і повоєнний час, а також продовженню призупинення участі білорусі і рф у всіх структурах і заходах ЄПВО [Tirana ENEA Ministerial Conference 2024].

Відповідь на виклики війни

Відповіді вчених інституту на війну рф проти України, розпочату ще у 2014 р. з наданням їй повномасштабного характеру у 2022 р., багатоаспектні і передовсім полягають у наступному [Президент України 2022; Відновлення України 2022; Калашнікова, & Оржель 2022; Кремень та ін. 2022; Кремень 2022; Кремень 2023; Кремень 2024; Луговий 2024; Kalashnikova et al. 2016; Lugovyi et al. 2023; Tirana ENEA Ministerial Conference 2024].

По-перше, у мобілізації доступними засобами міжнародної допомоги переміщенням університетам, компенсації їм втрат на основі реалізації європейських проєктів співпраці. За одним з них обсягом 1,5 млн євро інститут став грантоутримувачем і координатором проєкту.

По-друге, участі в розробленні Плану відновлення України згідно з відповідним Указом глави держави.

По-третє, перегляді за погодженням з МОН України, Міністерством оборони і Мінстратегпромом тематики наукових досліджень з метою підвищення обороноздатності і безпеки держави, наближення перемоги у війні, повоєнного інноваційного відновлення та прискорення євроінтеграції країни.

По-четверте, системному аналізу ефективності і конкурентоспроможності мережі закладів вищої освіти.

По-п'яте, як науково-методичну відповідь установи на виклик війни, слід вважати розроблення і обґрунтування на основі фундаментальних

здобутків вчених концептуальних засад / стратегічних заходів розвитку лідерської вищої освіти в Україні. Вони передбачають таке.

1. Прискорення утвердження в Україні культури, політики, стратегії університетського рейтингування, що на відміну від акредитації, непомірно затягнулося з огляду і на тривалість Болонського процесу, і на світовий досвід рейтингування.

2. Створення національного рейтингу, що необхідний для оцінювання топової якості вітчизняної вищої освіти, профіль якої нині точно невідомий.

Це дасть підстави для формування стратегії-2 розвитку вищої освіти найвищої досконалості, зокрема створення університетів світового класу.

3. В основу національного рейтингу має бути покладена методологія найбільш об'єктивного Шанхайського рейтингу, яка між іншим сприятлива для цифровізації рейтингу, застосування штучного інтелекту.

Також потрібно забезпечити:

- унормування національного рейтингу законом;
- адміністрування рейтингу незалежним державним органом – Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти з відповідним фінансуванням, сумірним з видатками на акредитацію (це дасть можливість ефективно оптимізувати і економити державні кошти, що спрямовуються у вищу освіту);
- науково-методичний супровід (консультування) рейтингу Національною академією педагогічних наук України, її Інститутом вищої освіти.
- щорічне затвердження МОН України результатів рейтингування для офіційного використання, зокрема для фінансування.

4. Створення дійсно елітної асоціації (або альянсу) українських університетів (АУУ) на кшталт Асоціації американських університетів (AAU) [Association of American Universities 2024]. АУУ важлива для формування національної політики, стратегії, культури розвитку закладів-лідерів. До складу доцільно включити університети, які увійшли до провідних міжнародних університетських рейтингів. Закладам АУУ має надаватися потужна цільова державна і суспільна підтримка в подальшому розвитку, забезпечена їх широка автономія, повна довіра до них.

5. Мережу інших ЗВО слід обґрунтовано оптимізувати шляхом їх укрупнення на підставі об'єктивних кількісних і якісних характеристик.

6. Також за прикладом Класифікації Карнегі США [Carnegie Classification of Institutions of Higher Education 2024] в Україні потрібно впровадити національну класифікацію усіх закладів вищої освіти.

Створення в Україні глобально конкурентоспроможних університетів-лідерів сприятиме ефективному підвищенню обороноздатності держави, повоєнному відновленню на інноваційній основі та успішній євроінтеграції країни.

І знову Болонський процес (романтика і реалії)

Напередодні Тиранської міністерської конференції 29–30 травня 2024 р. з підведення підсумків 25-річчя Болонського процесу й окреслення його перспектив прийнята до друку в журналі «Університети і лідерство», № 1 (17), 2024 [Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство» 2024] стаття вчених інституту В. І. Лугового, О. М. Слюсаренко і Ж. В. Таланової «Інтеграція і диференціація лідерської вищої освіти: уроки для України від ЄС, США і Китаю». Викладене у статті підтверджує, що розвиток лідерської вищої освіти (як і будь-якої вищої освіти) відбувається у діалектичній боротьбі та єдності процесів інтеграції і диференціації у цій сфері. Процеси взаємодоповняльні і взаємонеобхідні, зневага до одного з них гальмує розвиток, який передбачає повноцінні збалансовані акти і продукування, і поширення нового. Аналіз 25-річної історії Болонського процесу і змісту Тиранського комюніке підтвердив, що саме такої повноцінності у формуванні ЄПВО й забракло [Lugovyi et al. 2022; Tirana ENEA Ministerial Conference 2024].

Адже стосовно ЄПВО усі міністерські документи, починаючи від Болонської декларації (1999 р.) і завершуючи Римським комюніке (2020 р.), крім Тиранського (2024 р.), зазначали становлення згаданого простору у двох вимірах: 1) сумісність і порівнянність (*«compatibility and comparability»*); 2) конкурентоспроможність і привабливість (*«competitiveness and attractiveness»*) вищої освіти. Водночас романтика гармонійного двовимірного формування ЄПВО поступово трансформувалася у реалії спрощеного однобічного його розвитку за першим виміром, у якому наявний прогрес, і поступове забуття другого виміру (за яким фіксується стагнація) [Lugovyi et al. 2022c; Tirana ENEA Ministerial Conference 2024]. Це істотно збіднює Болонський процес порівняно з первинним задумом, перешкоджає інноваційному типу розвитку, перенаправляючи останній з інтенсивного прориву до нового в екстенсивне русло поширення наявного.

Інакше, відбулася редукція розвитку європейської вищої освіти переважно до її інтеграційного вирівнювання шляхом підтягування університетів-аутсайдерів до певного мінімального панєвропейські прийнятного рівня. Завдання виокремлення (диференціації) і підтримання глобально конкурентоспроможних проривних університетів-лідерів поступово перекладено на самих країн-учасників Болонського процесу, більшість з яких з цим не справляється. Як впливає з Тиранського комюніке, у перспективі слід очікувати продовження (всупереч Римському комюніке, яке окреслило перспективу до 2030 р.) зазначеного однобічного поступу ЄПВО [Tirana ENEA Ministerial Conference 2024].

Разом з тим, можна сформулювати ефективні підходи до забезпечення всебічного прогресу ЄПВО завдяки відродженню другого виміру. Вони ви-

являються із застосуванням потужного наукового методу аналогії. Зокрема, групою згаданих вчених у статті [Луговий та ін. 2023а] обґрунтовано глибоку аналогію у глобальному, регіональному, національному та інституційному розвитку університетів-лідерів і футбольних топ-клубів. Розкриваючи цю аналогію, автори вважають, що в європейському просторі для мотивації розвитку лідерських університетів доцільно адаптувати до університетської сфери досвід УЄФА (Союзу європейських футбольних асоціацій). Цей досвід полягає в наступному [UEFA 2024].

1. На основі рейтингування досягнень найкращі клуби поділяються на три групи (ліги). У межах кожної групи клуби в конкурентній боротьбі виборюють першість, демонструючи найвищу досконалість і невинно прагнучі до неї. За критерієм успішності / не успішності здійснюється перехід між групами.
2. Найвищу за класом футбольну групу (Лігу чемпіонів) складають чемпіони країн, а також інші кращі клуби топових футбольних ліг окремих країн.
3. Наступна група (Ліга Європи) формується з нижчих за досягненнями провідних клубів.
4. До третьої групи (Ліга конференцій) відносять кращі клуби, що не входять до перших двох груп.

Згадана проста система мотивації, досягнення і підтримання «конкурентоспроможності і привабливості» у футбольній сфері може бути ефективно використана для реалізації другого виміру Болонського процесу в ЄПВО шляхом відповідного рейтингування і групування провідних університетів. За результатами чергового чемпіонату Європи з футболу, фінальна частина якого проведена в липні 2024 р. і участь в якому в конкурентному змаганні кращих виборола України, переглянуто рейтингові позиції країн, що відповідно вплинуло на формування (кваліфікацію) складу зазначених ліг.

Інститутські дослідження довели: сфера вищої освіти, з лідерською включно, об'єктивно стратифікується (диференціюється за рівнями конкурентоспроможності) незалежно від суб'єктивної неуваги до цього, що супроводжується ініціативним утворенням відповідних університетських об'єднань навіть без цілеспрямованої підтримки в межах Болонського процесу [League of European Research Universities 2024; The Guild of European Research-Intensive Universities 2024]. Відтак, використовуючи термінологію програми Тиранської конференції, важливо в перспективі в ЄПВО будувати не лише горизонтальні «мости» (bridges), а й вертикальні ліфти (lifts) між університетськими лігами, що закономірно складаються де-факто. Без цього у багатьох випадках будуть неможливими і мости (співпраці, мобільності тощо) через відсутність другого однорівневого університетського «берега» у частини країн.

Вчені інституту продовжать критичний, креативний і конструктивний науково-методичний супровід Болонського процесу.

Висновки

З викладеного вище можна зробити такі висновки.

1. Інститут вищої освіти НАПН України є ровесником Болонського процесу, затребуваний часом і за 25 років існування став справжнім національним лідером із системного дослідження глобальної, регіональної і національної вищої освіти.
2. Завдяки ефективному організаційному і кадровому менеджменту інститут в історично короткий період відбувся як потужна і авторитетна, знана в Україні і за кордоном установа.
3. До фундаментальних здобутків наукового колективу, з-поміж іншого слід, віднести започаткування науки про університети (університетології) і наповнення її відповідним теоретичним і емпіричним змістом.
4. Напрацювання вчених інституту широко використані на практиці з метою модернізації вищої освіти України.
5. Діяльність і здобутки наукового колективу важливі в умовах війни рф проти України для підвищення обороноздатності і безпеки країни, її повоєнного інноваційного відновлення та євроінтеграції.
6. Дослідження інституту необхідні для критичної оцінки реального стану і опрацювання конструктивних пропозицій щодо перспективного розвитку Європейського простору вищої освіти на новому етапі.
7. Викладене у цій статті не вичерпує характеристики становлення і результатів діяльності інституту, які потребують висвітлення також в інших наукових публікаціях.

Посилання:

- Верховна Рада України (2014). Закон України про вищу освіту. 1 липня 2014 р. № 1556-VII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
- Відновлення України. (2022). *План відновлення України*. <https://recovery.gov.ua/>
- Гриценко, А. (2022). Вступ України до Європейського Союзу. *Вікіпедія*. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%81%D1%82%D1%83%D0%BF_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8_%D0%B4%D0%BE_%D0%84%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%A1%D0%BE%D1%8E%D0%B7%D1%83
- Інститут вищої освіти. (2024). *Інститут вищої освіти. Профіль організації*. <https://ihed.org.ua/about/>
- Кабінет Міністрів України (1999). Постанова «Про створення Інституту вищої освіти та Інституту засобів навчання в м. Києві». 7 червня 1999 р. № 988. <http://surl.li/tvqmh>
- Калашнікова, С. А. (2012а). Європейська політика модернізації вищої освіти: ключові орієнтири. *Вища освіта України*, 2, 80–84.

- Калашнікова, С. А. (2012b). Організаційний розвиток вищого навчального закладу та його значення у розбудові лідерського потенціалу університету. *Вища освіта України*, 3 (додаток 2), т. 1, 40–43.
- Калашнікова, С., & Оржель, О. (2022). Оптимізація мережі закладів вищої освіти: теоретичні особливості та практичні рекомендації. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, 13, 89–129. <http://surl.li/nmisw>
- Коноваленко, Ю. (2012). Володимир Луговий: «Університетологія покликана часом»: [розмова з д-ром пед. наук, професором, директором Ін-ту вищої освіти, віце-президентом НАПН України, нац. експертом з реформування вищої освіти Володимиром Луговим]. *Освіта*, 14/15, 6-7.
- Кремень, В. (ред.) (2023). *Вища освіта України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення: виклики і відповіді: науково-аналітична доповідь*. Київ: Педагогічна думка. <https://lib.iitta.gov.ua/738494/>
- Кремень, В. (ред.) (2024). *Мережа державних закладів вищої освіти України: аналіз ефективності та конкурентоспроможності: препринт (аналітичні матеріали)*. Київ: НАПН України. <https://doi.org/10.37472/NAES-IHED-2024>
- Кремень, В. Г. (ред.) (2022). *Національна академія педагогічних наук України: 1992-2022 рр.: монографія*. Київ: Педагогічна думка. <https://doi.org/10.37472/NAES-1992-2022>
- Кремень, В. Г., Луговий, В. І., Саух, П. Ю., & Таланова, Ж. В. (2022). Мережа державних закладів вищої освіти України: Аналітичний огляд конкурентоспроможності. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4(1). <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4122>
- Луговий, В. (2007). Інститут вищої освіти: завдання сьогодення. *Вища освіта України*, 1, 11–18.
- Луговий, В. (2023). Розділ 1. Тенденції і механізми інтеграції освітньої і дослідницької діяльності університетів в умовах відкритої науки та в контексті інноваційного, високотехнологічного повоєнного відновлення України як сильної європейської держави. Луговий, В., Петроє, О. (ред.). *Теоретичні та методичні основи модернізації механізмів підвищення дослідницької спроможності університетів України у контексті імплементації концепції «Відкрита наука» та повоєнного відновлення України як сильної європейської країни: монографія*. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України. С. 8–17. <http://surl.li/uewro>
- Луговий, В. І. (2024). Науковий і методичний супровід розвитку університетів світового класу: фундаментальні результати Інституту вищої освіти НАПН України для функціонування і розвитку закладів вищої освіти: За матеріалами наукової доповіді на спільному засіданні Президії Національної академії педагогічних наук України та Вченої ради Сумського державного університету, 21 березня 2024 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 6(1), 1–8. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6108>
- Луговий, В., & Рапіна, Л. (2009). Інститут вищої освіти: підсумок зробленого, осмислення нових завдань: [до 10-річчя від дня заснування]. *Педагогічна газета*, 7, 4.
- Луговий В. І., Слюсаренко О. М., & Таланова Ж. В. (2017). Закон базисної організації компетентностей. *Педагогіка і психологія. Вісник НАПН України*, 4, 14–29.
- Луговий, В., Слюсаренко, О., & Таланова, Ж. (2023а). Закон зростання крутизни університетського сходження до вершини досконалості. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, 15, 30–53. <http://surl.li/nmjif>
- Луговий, В., Слюсаренко, О., & Таланова, Ж. (2022а). Концентрація та комунікація в моделі і стратегії розвитку університетів-лідерів. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*, 13, 5–25. <http://surl.li/nmiyi>

- Луговий, В., Слюсаренко, О., & Таланова, Ж. (2023b). Методологія рейтингових методологій: проблема побудови правильних університетських рейтингів. *Міжнародний науковий журнал "Університети і лідерство"*, 16, 90–108. <http://surl.li/scbes>
- Луговий В., Слюсаренко О., & Таланова Ж. (2021а). Розвиток університетського дослідницького потенціалу як основи конкурентоспроможної якості вищої освіти в США: досвід для України. *Університети і лідерство*, 11, 86–115. <http://surl.li/nvhfa>
- Луговий, В., Слюсаренко, О., & Таланова, Ж. (2022b). Складна активність & селективна асоціативність: ефективність елітного асоціювання університетів. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, 14, 64–80. <http://surl.li/nmjil>
- Луговий, В. І., & Таланова, Ж. В. (2013). Зв'язок складності та самостійності в освіті. *Педагогіка і психологія. Вісник НАПН України*, 4, 50–58.
- Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство» (2024). <http://surl.li/txahe>
- Національний Темпус / Еразмус+ офіс в Україні (2024). <https://www.tempus.org.ua/>
- Президент України (2022). *Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни. 21 квітня 2022 р. № 266*. <http://surl.li/dpfbw>
- Слюсаренко, О. (2015). *Розвиток найвищого університетського потенціалу в умовах глобалізації: монографія*. Київ: Пріоритети.
- Таланова, Ж. (2010). *Докторська підготовка у світі та Україні: монографія*. Київ: Міленіум.
- Association of American Universities. (2024). *Association of American Universities. Official site*. <https://www.aau.edu/>
- Carnegie Classification of Institutions of Higher Education (2024). <https://carnegieclassifications.acenet.edu/>
- European Commission. (2024). *Bologna Process and the European Higher Education Area*. <https://education.ec.europa.eu/education-levels/higher-education/inclusive-and-connected-higher-education/bologna-process>
- Kalashnikova, S., Kovtunets, V., Luhovyy, V., Prokhor, I., Satsyk, V., & Talanova, Zh. (2016). Transformation of Higher Education Landscape in Ukraine. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, 2, 61-71. <https://ul-journal.org/index.php/journal/article/view/32>
- League of European Research Universities. (2024). *League of European Research Universities. Official site*. <https://www.leru.org/>
- Lugovyi, V., Kalashnikova, S., Talanova, Z., & Vlasova, I. (2023). Transformation of higher education in Ukraine: Impact of the war and objectives for post-war recovery. *European Journal of Education*, 58, 611-628. <https://doi.org/10.1111/ejed.12584>
- Lugovyi, V., Slysarenko, O., & Talanova, Zh. (2021b). Ratings and strategies for the development of higher education in world practice: experience for Ukraine. *Education: Modern Discourses*, 4, 90-102. <http://surl.li/smumm>
- Lugovyi, V., Slysarenko, O., & Talanova, Zh. (2022c). Two dimensions of the Bologna Process: the problem of quality in each of them. *Education: Modern Discourses*, 5, 128–141. <http://surl.li/nmjwh>
- Methodology (2024). *Webometrics Ranking of World Universities*. <http://surl.li/nmkcx>
- Salmi, J. (2009). *The Challenge of Establishing the World Class Universities. (English)*. Directions in development; human development Washington, D. C.: World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/909281468339904574/The-challenge-of-establishing-world-class-universities>
- Shanghai Ranking (2023). <http://surl.li/mdrjr>

The Guild of European Research-Intensive Universities. (2024). *Guild of European Research-Intensive Universities. Official site*. <https://www.the-guild.eu/>
Tirana EHEA Ministerial Conference 29–30 May 2024 (2024). <https://eha2024tirane.al/>
UEFA (2024). *Wikipedia*. <https://en.wikipedia.org/wiki/UEFA>
UNESCO Institute for Statistics. (2012). *International Standard Classification of Education. ISCED 2011*. <http://surl.li/guqaa>

References:

- Association of American Universities. (2024). *Association of American Universities. Official site*. <https://www.aau.edu/>
- Cabinet of Ministers of Ukraine (1999). Resolution “On the establishment of the Institute of Higher Education and the Institute of Teaching Aids in Kyiv”. [In Ukrainian]. June 7, 1999, No. 988. <http://surl.li/tvqmh>
- Carnegie Classification of Institutions of Higher Education (2024). <https://carnegieclassifications.acenet.edu/>
- European Commission. (2024). *Bologna Process and the European Higher Education Area*. <https://education.ec.europa.eu/education-levels/higher-education/inclusive-and-connected-higher-education/bologna-process>
- Hrytsenko, A. (2024). Accession of Ukraine to the European Union. [In Ukrainian]. *Wikipedia*. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%81%D1%82%D1%83%D0%BF_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8_%D0%B4%D0%BE_%D0%84%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%A1%D0%BE%D1%8E%D0%B7%D1%83
- Institute of Higher Education. (2024). [In Ukrainian]. *Institute of Higher Education. Organization profile*. <https://ihed.org.ua/about/>
- International Scientific Journal “Universities and Leadership” (2024). <http://surl.li/txahe>
- Kalashnikova, S. A. (2012a). European policy of modernization of higher education: key guidelines. [In Ukrainian]. *Higher education of Ukraine*, 2, 80-84.
- Kalashnikova, S. A. (2012b). Organizational development of a higher educational institution and its importance in building the university’s leadership potential. [In Ukrainian]. *Higher Education of Ukraine*, 3 (Appendix 2), V. 1, 40-43.
- Kalashnikova, S., Kovtunets, V., Luhovy, V., Prokhor, I., Satsyk, V., & Talanova, Zh. (2016). Transformation of Higher Education Landscape in Ukraine. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, 2, 61-71. <https://ul-journal.org/index.php/journal/article/view/32>
- Kalashnikova, S., & Orzhel, O. (2022). Optimization of the Network of Higher Education Institutions: Theoretical Features and Practical Recommendations. [In Ukrainian]. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, 13, 89-129. <http://surl.li/nmismw>
- Konovalenko, Y. (2012). Volodymyr Lugovy: “Universityology is called by time” (2012): [Conversation with Volodymyr Lugovyi, Dr. Sc. in Education, Prof., director of the Institute of Higher Education, vice-president of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, national higher education reform expert. [In Ukrainian]. *Education*, 14/15, 6-7.
- Kremen, V. (ed.). (2023). *Higher education of Ukraine in the conditions of martial law and post-war reconstruction: challenges and answers: scientific and analytical report*. [In Ukrainian]. Kyiv: Pedagogical thought. <https://lib.iitta.gov.ua/738494/>

- Kremen, V. (ed.) (2024). *Network of state institutions of higher education of Ukraine: analysis of efficiency and competitiveness: preprint (analytical materials)*. [In Ukrainian]. Kyiv: National Academy of Educational Sciences of Ukraine. <https://doi.org/10.37472/NAES-IHED-2024>
- Kremen, V. G. (ed.) (2022). *National Academy of Educational Sciences of Ukraine: 1992-2022: monograph*. [In Ukrainian]. Kyiv: Pedagogical thought. <https://doi.org/10.37472/NAES-1992-2022>
- Kremen, V. G., Lugovyi, V. I., Saukh, P. Yu., & Talanova, Zh. V. (2022). Network of state higher education institutions of Ukraine: An analytical review of competitiveness. [In Ukrainian]. *Gerald of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*, 4(1). <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4122>
- League of European Research Universities. (2024). *League of European Research Universities. Official site*. <https://www.leru.org/>
- Lugovyi, V. (2023). Chapter 1. Trends and mechanisms of integration of educational and research activities of universities in the context of Open Science and in the context of innovative, high-tech post-war recovery of Ukraine as a strong European state. Lugovyi, V., Petroye, O. (eds.). *Theoretical and methodological foundations of modernization of the mechanisms of increasing the research capacity of Ukrainian universities in the context of the implementation of the "Open Science" concept and the post-war recovery of Ukraine as a strong European country: monograph*. [In Ukrainian]. Kyiv: Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine. Pp. 8-17. <http://surl.li/uewro>
- Lugovyi, V. (2007). Institute of higher education: today's tasks. [In Ukrainian]. *Higher education of Ukraine*, 1, 11-18.
- Lugovyi, V. I. (2024). Scientific and methodological support for the development of world-class universities: Fundamental results of the Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine for the functioning and development of higher education institutions: According to the materials of the scientific report at the joint meeting of the Presidium of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine and the Academic Council of Sumy State University on March 21, 2024. [In Ukrainian]. *Herald of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*, 6(1), 1-8. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6108>
- Lugovyi, V., Kalashnikova, S., Talanova, Z., Vlasova, I. (2023). Transformation of higher education in Ukraine: Impact of the war and objectives for post-war recovery. *European Journal of Education*, 58, 611-628. <https://doi.org/10.1111/ejed.12584>
- Lugovyi, V., & Rapina, L. (2009). Institute of Higher Education: summary of what has been done, understanding of new tasks: [to the 10th anniversary of the foundation]. [In Ukrainian]. *Pedagogical newspaper*, 7, 4.
- Lugovyi, V., Slyusarenko, O., & Talanova, Zh. (2021a). Development of university research potential as the basis of competitive quality of higher education in the USA: experience for Ukraine. [In Ukrainian]. *Universities and Leadership*, 11, 86-115. <http://surl.li/nvhfa>
- Lugovyi, V., Slyusarenko, O., & Talanova, Zh. (2022a). Concentration and Communication in the Model and Strategy of Leading Universities Development. [In Ukrainian]. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, 13, 5-25. <http://surl.li/nmiyi>
- Lugovyi, V., Slyusarenko, O., & Talanova, Zh. (2022b). Complex Activity & Selective Associativity: the Effectiveness of Elite University Association. [In Ukrainian]. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, 14, 64-80. <http://surl.li/nmjil>
- Lugovyi, V., Slyusarenko, O., & Talanova, Zh. (2023a). The Law of Increasing the Steepness of the University's Ascent to the Top of Excellence. [In Ukrainian]. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, 15, 30-53. <http://surl.li/nmjif>

- Lugovyi, V. I., Slyusarenko, O. M., & Talanova, Zh. V. (2017). The law on the basic organization of competences. [In Ukrainian]. *Pedagogy and psychology. Bulletin of the NAES of Ukraine*, 4, 14-29.
- Lugovyi, V., Slyusarenko, O., & Talanova, Zh. (2023b). The Methodology of Rating Methodologies: The Problem of Constructing Correct University Ratings. [In Ukrainian]. *International Scientific Journal "Universities and Leadership"*, 16, 90-108. <http://surl.li/scbes>
- Lugovyi, V., Slyusarenko, O. & Talanova, Zh. (2021b). Ratings and strategies for the development of higher education in world practice: experience for Ukraine. *Education: Modern Discourses*, 4, 90-102. <http://surl.li/smumm>
- Lugovyi, V., Slyusarenko, O. & Talanova, Zh. (2022c). Two dimensions of the Bologna Process: the problem of quality in each of them. *Education: Modern Discourses*, 5, 128-141. <http://surl.li/nmjwh>
- Lugovyi, V. I. & Talanova, Zh. V. (2013). The relationship between complexity and independence in education. [In Ukrainian]. *Pedagogy and psychology. Bulletin of the NAES of Ukraine*, 4, 50-58.
- Methodology. (2024). *Webometrics Ranking of World Universities*. <http://surl.li/nmkcx>
- National Tempus / Erasmus+ Office in Ukraine. (2024). <https://www.tempus.org.ua/> [In Ukrainian].
- President of Ukraine. (2022). The issue of the National Council for the Recovery of Ukraine from the Consequences of the War: April 21, 2022, No. 266. <http://surl.li/dpfbw> [In Ukrainian].
- Recovery of Ukraine. (2022). *Ukraine Recovery Plan*. <https://recovery.gov.ua/> [In Ukrainian].
- Salmi, J. (2009). *The Challenge of Establishing the World Class Universities. (English)*. Directions in development; human development Washington, D. C.: World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/909281468339904574/The-challenge-of-establishing-world-class-universities>
- Shanghai Ranking. (2023). <http://surl.li/mdrjr>
- Slyusarenko, O. (2015). *Development of the highest university potential in the conditions of globalization: monograph*. Kyiv: Priorities. [In Ukrainian].
- Talanova, Zh. (2010). Doctoral training in the world and Ukraine: monograph. Kyiv: Millennium. [In Ukrainian].
- The Guild of European Research-Intensive Universities. (2024). *Guild of European Research-Intensive Universities. Official site*. <https://www.the-guild.eu/>
- Tirana EHEA Ministerial Conference 29-30 May 2024 (2024). <https://ehea2024tirane.al/>
- UEFA (2024). *Wikipedia*. <https://en.wikipedia.org/wiki/UEFA>
- UNESCO Institute for Statistics. (2012). *International Standard Classification of Education. ISCED 2011*. <http://surl.li/guqaa>
- Verkhovna Rada of Ukraine (2014). *Law of Ukraine on higher education*. [In Ukrainian]. July 1, 2014. № 1556-VII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

Volodymyr Lugovyi. The path to national leadership: an understanding of the 25-year formation of the Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

In the article, from the positions of the director (2006-2012), part-time chief researcher and member of the academic council (since 2006), national higher education reform expert (since 2009), the features of the 25-year history of Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of

Ukraine, which founded in the context of global, regional and national development of higher education, its quantitative growth and qualitative enrichment, efficiency of activity are considered. The stages and aspects of the modernization of the institutional mission (goal) and the corresponding status and structural reformatting of the institution as a national leader in systematic research in the university sphere are highlighted. The most important fundamental achievements obtained with the author's participation and relevant for the science of universities (university studies), that born in the institute, as well as for creation of leadership universities as locomotives of progress, are noted. With regard to European integration, the scientific support for the development of the European Higher Education Area according to the Bologna process, Ukraine's participation in them, in particular in two key dimensions: 1) compatibility and comparability and 2) competitiveness and attractiveness, and the spread of international cooperation and communication of the institute's scientists, are characterized. Regarding national self-identification and self-sufficiency, ensuring state sovereignty, the contribution of scientists of the institution to the justification of the principles of increasing the competitiveness of Ukrainian universities and the development of a strategy for creating world-class universities is shown. It was concluded that the research activity of the staff of the scientific institution is important for the approaching victory in the war started by the russian federation, increasing the defence capability and security, post-war innovative recovery and European integration of Ukraine.

Keywords: *Institute of Higher Education, leadership institution, fundamental results, science of universities, leading universities, Bologna Process, defence capability and security, Ukraine.*

Луговий, Володимир, доктор педагогічних наук, професор, академік, перший віцепрезидент Національної академії педагогічних наук України, головний науковий співробітник відділу забезпечення якості вищої освіти Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, Україна.

E-mail: Luhovyi@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-1650-066X>

Lugovyi, Volodymyr, Doctor of Sciences (Dr. Hab.) in Education, Professor, Full Member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, First Vice-President of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Chief Researcher of the Department of Higher Education Quality Assurance, Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Ukraine.

E-mail: Luhovyi@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-1650-066X>